

Kierkegaard'ın Varoluş Evreleri ve Metaverse: Dijital Dünyada “Homo Virtualis”in İçsel Arayışı

Kierkegaard's Stages of Existence and the Metaverse: The Soul Search of “Homo Virtualis” in the Digital World

Harun Serpil¹ , Damla Karaca²

¹(Dr. Öğr. Üyesi), Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eskişehir, Türkiye
²Anadolu Üniversitesi, İletişim Bilimleri Fakültesi, Yüksek Lisans Öğrencisi, Eskişehir, Türkiye

Sorumlu yazar /

Corresponding author : Harun Serpil

E-posta / E-mail : hserpil@gmail.com

ÖZ

Bu çalışmada, varoluş kavramı felsefi açıdan detaylı bir şekilde ele alınarak, varoluşun günümüzün gittikçe sanallaşan insanı açısından ne anlama geldiği incelenmektedir. Varoluş kavramı, insanın varoluşunu ve yaşamını anlamaya yönelik felsefi bir kavramdır. Bu çalışmada Kierkegaard'ın varoluş aşamaları günümüz perspektifinden ele alınarak, insanlığın karşı karşıya olduğu mevcut dijital sorunlar ve değişim süreci incelenmektedir. Kierkegaard'ın varoluş aşamaları ışığında fiziksel dünyada yaşanan varoluş süreçlerinin, *metaverse* sanal evreninde nasıl gerçekleştiği değerlendirilmekte ve özellikle estetik varoluş üzerinde durularak ve bireyin sanal dünyada estetik varoluşu Kierkegaard'ın betimlediği karakterler üzerinden haz kavramı temelinde tartışılmaktadır. Çalışmada, teknoloji, sanal evren, *metaverse* gibi kavramlar irdelenirken bu kavramlarla karşı karşıya kalan günümüz insanının varoluşunu algı tuzaklarına düşmeden ne ölçüde gerçekleştirebileceği Kierkegaard'ın Mefisto karakteri üzerinden ele alınmaktadır. Buna bağlı olarak teknolojinin gelişmesi ve varoluş kavramları ışığında, hız ve haz ekseninde konumlanan bir bireyin karşı karşıya olduğu psikolojik riskler, diğer insanlarla ilişkileri, kendisi ile olan ilişkisi, sosyal mecralar ile olan ilişkisi ele alınarak derin düşünmekten sürekli kaçınarak yüzeyselliğe ve hazzın büyümesine sığınan insanlığın karşılaştığı tehlikeye dikkat çekilmektedir. Mefisto karakteri analizinin bu konularda hem aydınlatıcı hem de farkındalık yaratıcı olması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mefisto, metaverse, metainisan, transhümanizm, varoluş

ABSTRACT

This study delves into the philosophical exploration of existence, referred to as “homo virtualis,” and examines Danish theologian and philosopher Søren Kierkegaard's three stages of existence by addressing the current challenges and societal transformations in today's digital world. By applying Kierkegaard's stages to the virtual realm, it elucidates various concepts (e.g., technology, the virtual universe, and the metaverse), while exploring the challenge of maintaining genuine existence among these influences, as seen through various characters such as Don Juan and Mephistopheles. In particular, it scrutinizes how individuals today can navigate their existence without succumbing to the perceptual pitfalls, and delves into the psychological risks of being engrossed in the fast-paced and pleasure-centric axis of technological development. Moreover, it examines their relationship with others, self, and social media, highlighting the peril of a society that is increasingly avoiding profound contemplation and only seeking refuge in superficiality. We hope to enlighten and raise awareness of these issues through our analysis of the character of Mephisto.

Keywords: Mephistopheles, metaverse, metahuman, transhumanism, existence

Başvuru/Submitted : 16.02.2023

Revizyon Talebi/
Revision Requested : 22.03.2023

Son Revizyon/
Last Revision Received : 30.10.2023

Kabul/Accepted : 02.11.2023

Online Yayın /
Published Online : 15.12.2023

This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0)

EXTENDED ABSTRACT

The examination of human existence has long been a focal point within the philosophical discourse. In this regard, individuals experience life events and subsequently reflect on their evolving essence, thus assuming inherent responsibilities. These responsibilities, in turn, propel individuals toward existential nausea, a phenomenon in which the weight of one's choices and obligations becomes palpable. Based on the framework of Danish theologian and philosopher Søren Kierkegaard, existence denotes the condition of being a distinct entity in deliberate actions and decision-making. Consequently, the human condition entails the potential for experiencing different states of nausea, due to the burdens of such responsibilities. Paradoxically, the desire to transcend existential nausea motivates individuals to determine their significance and purpose in the virtual world.

In essence, Kierkegaard's perspective illuminates the delicate relationship between lived experience, personal responsibility, and the existential quest for meaning in both the physical and virtual dimensions of human existence. The fact that increasingly sophisticated technology is shaping our daily lives raises the question of how individuals can realize human existence in the *metaverse*, which is being promoted as a virtual paradise. According to Kierkegaard, while existence refers to making decisions through certain efforts, this universe produces quick decisions and avoids responsibilities by creating a perception that it facilitates life. This form of existence, which is pleasure-oriented and void of responsibilities, has significantly changed individual lives. This may also result in pure ego-centrism and bring individuals to the brink of mental issues such as narcissism. As Kierkegaard argued, when an individual only remains in the center, he/she becomes insensitive to others.

While a virtual paradise free from nausea is promised to individuals, it will eventually destroy the ability to make decisions and question life choices. In this regard, Kierkegaard proposed a philosophical framework that divides human existence into three stages:

1. *Aesthetic Stage*: In this initial stage, individuals are mainly driven by sensory pleasures, desires, and the pursuit of novelty and immediate gratification. However, Kierkegaard believed that such pursuit can ultimately lead to a sense of emptiness and despair.
2. *Ethical Stage*: The second stage involves a transition toward a more principled and ethical way of life. Individuals in this stage tend to recognize the need for moral principles,
3. *Religious Stage*: According to Kierkegaard, this is the highest stage, in which individuals tend to find meaning and purpose through their relationship with God. Here, faith and spirituality become central to their existence. Kierkegaard also emphasized the importance of a personal, passionate relationship with God, as a source of true fulfillment.

Overall, Kierkegaard viewed these three stages as part of a personal and subjective journey that is not necessarily completed by everyone. He also suggested that individuals could "experience despair" if they fail to progress beyond the aesthetic stage or if they lack a genuine commitment to complete the latter two stages.

As for aesthetic existence, it characterizes today's pleasure-driven individuals who are fixated on instant gratification, without any regard for the past or future. In this case, the metaverse, a digital realm that enables effortless existence through augmented reality, is fueling this focus on immediate pleasure. However, this myopic pursuit will inevitably lead to dissatisfaction and objectification, mirroring Kierkegaard's characters Don Juan, who endlessly chases desires, and Johannes, who seeks pleasure through intellectual allure and lives without responsibility. Meanwhile, Mephistopheles epitomizes this pursuit in the metaverse, offering a seemingly perfect life, while scheming to claim souls. As Kierkegaard posited, the illusion of happiness and pleasure in this pursuit generally enslaves individuals, alienating them from their true selves and ultimately resulting in despair and depression.

Giriş

Kierkegaard, felsefe ve düşünce tarihinde önemli bir yere sahiptir. Diğer filozoflardan farklı olarak, Kierkegaard insanın varoluşsal durumunu merkeze koyar. Bireylerin varoluşsal durumunu odak haline getirmesi, aslında onun bireysel yaşamında da kendi yaşam deneyimlerinden yola çıkarak çelişki ve gerçeklerle mücadele etmesinden ileri gelmektedir. "O bir yaşam filozofudur. Kendi varoluşundan yola çıkarak soru sormuş, sorduğu her soruyla yaptığı her sorgulamayla, kendisini içinde bulduğu her türlü yaşamsal çelişkiyle, gerçek bir mücadele vermiştir."¹ Dolayısıyla Kierkegaard, varoluş terimini insan için kullanır, çünkü var olmak, ona göre birey olmaktır. Var olmak, çabalayan, seçimler yapıp karar verebilen bir birey olmaktır.² Fakat günümüzde bizim adımıza kararlar veren, bizim adımıza

¹ Demet Kurtoğlu Taşdelen, *Kendini Varedebilme Etiği* (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2020).

² Vefa Taşdelen, *Kierkegaard'ta Benlik ve Varoluş* (Ankara: Hece Yayınları, 2004); Afşar Timuçin, *Düşünce Tarihi*, Cilt 3, (İstanbul: Bulut Yayınları, 2001).

düşünen, çabalamamıza gerek kalmaksızın yaşamamızı kolaylaştırırken aynı zamanda konfor alanımızda sıkışmamıza sebep olan "akıllı" teknolojiler, bizleri kişisel kararlar alırken dahi düşünme ihtiyacı hissetmediğimiz bir noktaya getirmiştir. Bu noktada Kierkegaard'ın şu sözleri, medya ve kültürel etmenlerin bireyselliğe olan etkisini yansıtabilir: "Bir kişinin bağımsızlığı, her şeyden önce, onun bağımsızlığına olan inancında ve kararlarında yatar, yani kendi kendini belirlemedeki kararlılığındadır. Ama şimdi insanın kendi kendini belirleme konusunda böyle bir kararlılığı yok. İşte toplum bu kişilerin yerine düşünmeye başlıyor."³ Kierkegaard'ın kişilerin yerine toplum düşünüyor kavramı günümüz dünyasında *metaverse* kavramı ile yer değiştirmektedir. İnsanın varoluşunu şekillendiren, onun seçimleri, çabası ve kararları iken, gelişen teknolojik araçlar bunu insanın yerine yapmaktadır. "İnsan olmak, yani var olmak, bizzat kendi olmak için daimî bir çabadır. Ona göre, sürekli bir değişim içinde olan insanın varoluşunu bir kalıba sokmak mümkün değildir. Çünkü insan, varoluş üzerinden ne kadar düşünmeye dalarsa dalsın, onu gerçek anlamda anlayamaz."⁴ Bu çaba halinde olma durumunu genel anlamda ele aldığımızda günümüz insan tanımına uymadığını görebiliriz. Teknolojik aletler ve sanal ortamın sağladığı avantajlar yaşantımızı ne kadar kolaylaştırıyor gibi gözükse de insanlığın çabalayarak kendi potansiyelini açığa çıkarma gücünü de bir o kadar elinden almaktadır. Birey, sürekli bir öz-sorgulama ve farkındalık içinde olmadıkça, kendini sürekli olarak yenilemedikçe, toplumun dayattığı kalıplara sıkışıp kalma riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Toplum, belirli normları ve kalıpları bireylere sunar, ancak kişi bu kalıplara sıkı sıkıya bağlandıkça, özgürlüğünü ve özgün kimliğini kaybetme tehlikesi ile karşılaşmaktadır.⁵ Bu noktada, arzuları ve hazları geride bırakıp rasyonel düşünceyi devreye sokan bireylerin, bu yapay oluşumların etkisinden kaçınması veya farkındalık geliştirerek mevcut süreçlerden etkilenmemesi beklenmektedir.

1. Kierkegaard'ın Varoluş Evreleri ve Metaverse: Dijital Dünyaya İnsan Varoluşunun Yansıması

Kierkegaard, merkeze bireyin varoluşunu koyarken aynı zamanda "nasıl birey haline gelebiliriz?" sorusunun cevabını aramış⁶ ve kişilerin toplumsal olarak nesneleştirilmesine ve doktrine göre yaşamasına karşı çıkmıştır. Dolayısıyla insanlığın *biz* bilincini hızla terk edip, yoğun bir *ben* sürecine geçmesi göz ardı edilemez bir gerçekliktir. Ancak tüketim değerlerinin teşvik ettiği bu bireyselleşmenin, daha yoğun bir ben-merkezciliği beraberinde getireceği öngörülmektedir. Kierkegaard, bireyin varoluşunun merkezciliğini farklı açılardan eleştirir. Çünkü "birey ne kadar iyi niyetli ve güçlü olursa olsun yine de kendini derin düşünmenin sarmallarından ve ayartıcı belirsizliklerinden çekip alacak kadar tutkuya sahip değildir"⁷

Kişinin düşünce sarmalından çıkacak tutkuya sahip olmaması durumuna güncel bir örnek sanal dünyanın insan yaşamında gittikçe artan ölçüde yer kaplamasıyla beraber kişilerin hem toplumsal hem de bireysel olarak mekanik ve dışsal nesnelere haline gelmesidir. Kierkegaard'a göre birey tam bu noktada mekanikleşmiş⁸ veya dışsallaştırılmış⁹ bir yaşamdan çıkıp, "merkezine özneyi koyan ve öznenin hakikati için mücadele eden bir yaşama doğru ilerlememiz gerektiğini haykırmıştır"¹⁰. Kierkegaard'a göre bilincin açılmasının, derinleşmesinin ve parlak potansiyelinin peşine düşmesinin tek yolu, kendi benliklerimizle yüzleşmekten ve cebelleşmekten geçer. Kişi varoluşunun merkezine bireyselliğini konumlandırırken, ona üç farklı öznellik türü sunmaktadır. "Bu türler, varoluş evreleri olarak da adlandırılır."¹¹ Varoluş evrelerinin her biri kendi içinde bir bütünlük taşır. Kierkegaard "Ya/Ya da" isimli eserinde bu varoluş evrelerinin nasıl şekillendiğini detaylı bir şekilde anlatır.¹² Bu aşamalar birey olarak değerlendirilen kişiler için geçilmesi zorunlu bir sanal oyun gibi değildir. Dolayısıyla bir sonraki evreye geçebilmek için önceki aşamayı geçme şartı beklenmemektedir. Bu aşamalar kişilerin yaşamlarında farklılıklar gösterebilmektedir, çünkü "Kierkegaard'ın ortaya koyduğu varoluş evreleri arasında bir uçurum vardır ve evreler arası geçiş mutlak seçim ve sıçramayla mümkün olur."¹³ Dolayısıyla her bir evre kendine özgüdür ve kendi içinde bir bütünlük ve duygulanım taşımaktadır. "Kierkegaard'a göre estetik varoluş evresi, etik varoluş evresi ve dinî varoluş evresi olmak üzere üç tür yaşam biçimi vardır."¹⁴ Bizim meta-insanı¹⁵ ele

³ Søren Kierkegaard, *The sickness unto death* (New Jersey: Princeton University Press, 1983), 153.

⁴ Søren Kierkegaard, *Kayıp Kavramı*, çev. Vefa Taşdelen, (Ankara: Hece Yayınları, 2004), 104.

⁵ Kierkegaard, *The sickness unto death*, 31.

⁶ Rollo May, *Varoluşun Keşfi*, çev. Aysun Babacan, (İstanbul: Okyanus Yayınları, 2012).

⁷ Søren Kierkegaard, *Kahkaha Benden Yana*, çev. Nedim Çatlı, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000), 166.

⁸ Endüstrileşme, kentleşme, bürokratikleşme, standartlaşma ve teknolojik ilerlemeler gibi etkenler, insan davranışlarının özellikle iş hayatında daha da standart hale getiren bir "mekanikleşme" sürecine yol açmıştır. Bu süreç, bireylerin daha önceki özgün ve yaratıcı davranışlarını kaybetmelerine neden olur, ve insanlar artık daha mekanik, düşüncesiz ve özgünlükten uzak davranmaya başlarlar. Bkz.: Jean-Pierre Dupuy, *On the Origins of Cognitive Science: The Mechanization of the Mind*, (Boston: The MIT Press, 2009).

⁹ *Öz-dışsallaştırma (Entäußerung)* kavramı, Marksist teoride işçilerin üretim sürecinde kendilerine ait olan şeylerin ellerinden alınması, onların emeğinin ürünlerinin kendilerine ait olmayan kişiler tarafından sahiplenilmesi anlamına gelir. Bkz.: Karl Marx, *Das Kapital*, (Ankara: Yason Yayınları, 2016).

¹⁰ Kirk Schneider, & Orah Krug, *Varoluşçu-Hümanistik Terapi*, çev. Gonca Akkaya, (İstanbul: Okyanus Yayınları, 2015).

¹¹ Søren Kierkegaard, *Ya/Ya Da*, 29.

¹² Olivier Cauly, *Kierkegaard*, çev. Işık Ergüden, (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2006), 102.

¹³ Çetin Türkyılmaz, *Bunalım Çağı: Kierkegaard, Marx, Nietzsche*, (Ankara: Bibliotech Yayınları, 2016), 22.

¹⁴ Søren Kierkegaard, *Stages On Life's Way*, çev. Walter Lowrie, (New Jersey: Princeton University Press, 1945), 430.

¹⁵ "Metahuman" (*Metainsan*) terimi, transhümanizm ve posthümanizm gibi felsefi ve teknolojik tartışmalar bağlamında kullanılan bir kavramdır. Bu kavram, insanların sınırlarını

alacağımız varoluş şekli ağırlıklı olarak estetik varoluş evresidir. Meta-insanı ele almadan önce estetik, etik ve dinî varoluş kavramlarının dijital dünyaya ne şekilde yansıdığını değerlendirmek gerekir.

1.1. Estetik Varoluşun Dijital Yansımaları: *Metaverse*'de Haz ve Sanal Deneyimler

Kierkegaard için varoluşun üç aşamasından ilki estetik varoluştur. “Estetik varoluş evresi hazzı ve kişisel tatmini önceleyen bir evredir.”¹⁶ Aynı zamanda estetik varoluş evresi her insanın zorunlu bir şekilde bulunduğu ilk evredir.¹⁷ Dolayısıyla yeryüzündeki bütün insanlar bu aşamayı deneyimler durumdadır. Bu evrede bulunan bireyler, haz peşinde koşan ve haz doyumunu ne yönde olursa olsun, düşünmeden oraya sürüklenen kişilerdir. Bu evrede iki tür estetik biçim vardır: Birincisi dolaysızlığı temele alır, ikincisi düşünselliği. Her iki estetik biçiminin ortak yanı ise karar verme noksanlığıdır. Dolaysız estetik insan gündelik hayatın akışına kendini kaptırmışken düşünsel estetik insan zihinsel yanıyla ön plana çıkar.¹⁸

Karar verme noksanlığının yaşandığı ve hazzın ön planda olduğu “estetik evrede birey, anlık hazları dikkate alır. Sorumluluk almaktan kaçır, geleceğine yönelik herhangi bir karar almaz, yalnızca içinde bulunduğu ana odaklanır ve alacağı zevki düşünür.”¹⁹ Günümüz metalaşma²⁰ yolunda olan insanlığa bakıldığında, Kierkegaard’ın haz merkezli estetik varoluş sürecine benzer bir süreçten geçtiği düşünülmektedir. Bu aşamada, geçmiş ve gelecek yerine, anlık yaşamının önemi vurgulanmaktadır. Birey, gelecek olanları yapma veya program yapma eğiliminde değildir; tam aksine, dışsal faktörlerin ve anlık olayların etkisi altında yaşamını sürdürmeye meyillidir.²¹ Bireyin hazzın peşinde olduğu bu durum *metaverse* dünyasına yansıtıldığında herhangi bir fiziksel çaba harcamadan, artırılmış sanal gerçeklik cihazları aracılığıyla insanların sanal dünyaya kapıldığı algısal evrendir. *Metaverse* kavramının, “dijital kullanıcıların veya avatarların kendimiz olduğu, bu avatarların birbirleriyle sosyal ve ekonomik olarak üç boyutlu sanal ve çok kullanıcı çevrimiçi ortamlarla etkileşime girdiği, gerçek bir sanal yapay topluluk oluşturduğu ve bu topluluklar içerisindeki etkinliklerin, ticaret ve eğlencenin çok daha ötesine geçtiği kabul edilmektedir.”²² Dolayısıyla algısal evrenin bu arayüzü, insanların çaba sarf etmeden sanal varoluşları içinde kendi evrenlerinin tanrısı olma ideali ile şekillenir. “Bir süre sonra bu evrende oluşturdukları karakterleri ve *avatarlarıyla* özdeşleşen kullanıcıların gerçeklik algılarını kaybetmesi beklenmektedir. Bu bağlamda ‘metaverse’ insanları gerçek dünyadan koparma riski taşımaktadır.”²³

Kierkegaard’ın estetik varoluşunda bahsettiği haz peşinde olma hali, *metaverse*’e taşınan insanlığın daha konforlu ve haz odaklı bir *sanal cennet*²⁴ olma istencini destekleyecek niteliktedir. Dolayısıyla insanlığın teknolojik araçlarla sanal dünyanın bir parçası haline gelmeleri ve bireyin yerine hazzın merkeze konulması beklenmektedir. Bunun yanı sıra Kierkegaard’ın estetik varoluş alanında duygular söz konusudur. Özellikle tutku, bu varoluş alanının bireyde “kendi olma” olanağı yaratacak bir unsurdur. Bu bakımdan *metaverse* ile benzerlik taşır fakat zamanla bu durumun mekanikleşmesi söz konusu olabilmektedir. Estetik insanın hep güzeli istemesi ve kendisine zevk veren şeyleri araması gibi²⁵ sanal cennette de güzeli ve zevki arayacak, insanın varoluşu dönüşecektir. Ancak, haz odaklı böylesi bir yaşam tarzı bireyi edilgen kılacaktır.²⁶ Yalnızca mutluluk ve haz peşinde koşanların edilgenleşmesi, onları dışarıya bağımlı hale getirmesi beklenmektedir.

Bunun yanı sıra estetik evrede yaşayan birey, hayatta farklı olanakları keşfetmek ve deneyimlemek için büyük bir özgürlüğe sahip olsa da bu dönemde hiçbir şeye bağlılık gösterme eğilimde değildir. Örneğin, birey âşık olabilir ancak evlilik gibi kalıcı taahhütlerle ilgili düşüncelere kapılmaz. Farklı konuları düşünür ve üzerinde düşünce geliştirir,

aşarak yapay zekâ, nöroteknoloji, biyoteknoloji ve diğer ileri teknolojilerle birleşerek daha gelişmiş bir insan-üstü varlık yaratmaları fikrine atıfta bulunur. *Meta-insan* ne istikrarlı bir gerçeklik ne bir öz ne bir kimlik ne de bir ütopyadır, fakat içinde bulunduğumuz zamanda var olan açık bir stratejiler ve hareketler setidir. *Meta-insan* güç ve şiddet tabakalarının bölgesizleştirilmelerinin gerekliliğini ima eder ve var olan sınırları yeniden tanımlayıp onların üzerinde çalışan bir sınır bölgesi bedeni üretirek, bedenselleşmiş ilişkilerin yeni formlarının yaratılmasına neden olur. Bir *micro-recherche*, hem var olan rejimleri sorgulama hem de direniş ve ortaya çıkışın yeni formlarını üretme amacıyla, beden, hareket ve etkilerin seçerelerini göz önünde tutar (Jaime del Val, *What is Metahumanism*, <https://metabody.eu/metahumanism/>, 2022).

¹⁶ Robert C. Solomon, *Akılçılıktan Varoluşçuluğa Varoluşçular ve 19. Yüzyıldaki Kökleri*, Çev. Reha Kuldüş, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020), 173.

¹⁷ Alastair Hannay, *Kierkegaard*, çev. Nur Nirven, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2013), 194.

¹⁸ Şeniz Yıldırım, *Søren Kierkegaard’da Özel Hakikat Kavramı*, (Ankara: Hece Yayınları, 2020), 186.

¹⁹ Manav, & Gürdal, *Kierkegaard Birey ve Varoluş Üzerine*, 70.

²⁰ *Metalaşma*, Karl Marx’ın *Das Kapital* eserinde işçi sınıfının kapitalist sistem içindeki sömürsünü açıklamak için kullandığı bir terimdir. (Karl Marx, *Das Kapital*; Istvan Mészáros, *Marx’s theory of alienation*, (UK: The Merlin Press Ltd, 2006); Onur Şeker, “Marx’ın Erken Dönem Eserlerinde Yabancılaşma Kavramı: Tarihsel Bir Yaklaşım”, *İzmir Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (2), 125-131, DOI:10.47899/ijss.20213202, 2021).

²¹ Erol Çetin, *Kierkegaard’a Göre Özne-Nesne İlişkisi*, (Kayseri: Kimlik Yayınları, 2016), 173-174.

²² Ensar Ağırman, & Osman Can Barakalı, *Finans ve finansal hizmetlerin geleceği: Metaverse*. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 9(2), 329- 346, <https://dergipark.org.tr/pub/asead/issue/69756/1105440>, 2022.

²³ Mert İnan, “Metaverse Çocukları Bağımlı Yapabilir” *Milliyet*, 27 Aralık 2021, <https://www.milliyet.com.tr/gundem/metaverse-cocuklari-bagimli-yapabilir-6669067>.

²⁴ “*Virtual heaven (Sanal cennet)*” ifadesi, genellikle çevrimiçi dünya, dijital dünya veya internet çağında insanların oluşturdukları, kendi içlerinde bir bütünlük ve düzen sağladıkları hayali bir dünya için kullanılmaktadır. Bu kavram, geçmişte ilahi bir cennet olarak algılanan hayali bir dünyanın, bugün teknolojinin ilerlemesi ve kullanımı ile “sanal cennet” olarak yeniden kurgulanabileceği düşüncesidir (Kevin Russell, *Virtual Heaven*, <https://medium.com/predict/virtual-heaven-41768195e489>, 2016).

²⁵ Søren Kierkegaard, *Ya/Ya Da*, 30.

²⁶ Erol Çetin, *Kierkegaard’a Göre Özne-Nesne İlişkisi*, 173.

ancak bu düşünceleri uygulamaya geçirme sorumluluğundan kaçınır. Bu evredeki birey, kesin karar verme gerekliliğinden kaçınarak, yaşamın çeşitli olasılıklarını deneme ve deneyimleme özgürlüğünü tercih etmektedir.²⁷ Karar verme sorumluluğundan kaçan bireylerin benmerkezci tutumlarının artması olağan bir sonuçtur.

Benmerkezçiliği artma ihtimali olan bireylerin bu durumu, ilişki modellerine doğrudan yansımakta ve ilişkiler yalnızca kendi varlıklarını benmerkezci olarak onaylayan bireylerin çevresinde oluşmaktadır.²⁸ Bu durum, Kierkegaard'ın estetik varoluşta ele aldığı haz odaklı olma konusunda olduğu gibi, insanların sanal hazza odaklanıp, sorumluluktan kaçma eğilimi göstererek sadece kendi mutluluklarını gözetmeleri ile benzerlik göstermektedir. "Sorumluluktan kaçan birey, farklı zamanlarda farklı arzu ve zevklerin peşinden koşar, hiçbir duruma bağlılık göstermez. Bu bağlamda estetik evrede birey sınırsız bir şekilde heyecan ve arzusunun peşindedir."²⁹ Estetik varoluş şekli *metaverse* ile tasarlanan insan modeli ile bu noktada benzerlik göstermektedir. Ancak, teknoloji ile iç içe olan insanlar için teknolojik bağımlılık temel ihtiyaçlar arasında giderek daha baskın hale gelmektedir. İnsanlar, varoluşsal olgularını tamamlamak için diğer insanlara da ihtiyaç duymaktadır, ancak günümüzde insanlık, dijital varoluşun temellerine uzanırken, bir yandan da teknoloji bağımlılığının pençesine düşmektedir.

Yeni dünya düzeninde, insanlar ihtiyaçlarını genellikle nesnelere aracılığıyla karşılamaktadır. Ancak, farkında olmadan "haz nesnelere"³⁰ haline gelerek dijital hazzın pençesine düşmektedirler. Bu durum Kierkegaard'ın, anlık hazlara, duygulara yönelik bir yaşam biçimine dair, eserinde yer verdiği *Don Juan* karakteriyle en iyi şekilde örneklendirilebilir.³¹ Günümüzde, Kierkegaard'ın ele aldığı Don Juan karakteriyle birçok konuda özdeşleşen bir "meta-insan"³² ortaya çıkmıştır. Kierkegaard'a göre Don Juan karakteri, ruhun karşıtı olan duyumsallığı yansıtır ve duyumsallık, şeytani olana da karşılık gelir. Don Juan, arzularını baştan çıkararak giderme amacındadır ve bu arzularını gerçekleştirir gerçekleştirmez kendisine yeni bir arzu nesnesi bulma arayışına girer.³³ Günümüz insanının ise, haz nesnesi haline gelmenin yanı sıra dış dünya ile kurduğu varoluşsal iletişime benzer olarak Don Juan gibi haz odaklı tüketici haline geldiği düşünülmektedir. İnsan, nesnesi olarak insanı seçmiştir. Bireyler arasındaki iletişim sevgi, güven ve saygı çerçevesinde şekillenmek yerine çıkar ve haz temeline dayalı iletişim ve bağlam kurma yönünde dönüşüm geçirmektedir. İnsanın geçirdiği bu varoluşsal dönüşüm süreci, sanal olan *metaverse*'ün, düşünsel yanı olmayan Don Juan gibi devamlılığı olmayan bir sanrının insanı büyülemesine benzetilebilir. Oysa "her yerde olma avantajını süren Tanrı değil acıdır."³⁴ Dolayısıyla insanı büyüleyen şey ona acı getirme olasılığını da beraberinde getirmektedir.

Kierkegaard, estetiğin düşünsel boyutunu Johannes karakteri ile açıklar. Estetiğin bu aşamasını "*Baştan Çıkarıcının Günlüğü*" adlı kitapta anlatır. Johannes, Don Juan'dan farklı olarak daha düşünsel haz merkezlidir. "Yaşamları dağılmış, parçalanmış değildir, ama kendilerine doğru bükülmüştür; başkalarında kaybettikleri kendilerini kendi içlerinde beyhude arar dururlar"³⁵ Don Juan'ın aksine, Johannes daha çok düşünsel haz odaklıdır. Don Juan müzikalite ve bedensel hazları temsil ederken, Johannes şiirsel bir karakter olarak öne çıkar ve düşünsel doyum peşindedir. Johannes, bir kadını nasıl baştan çıkaracağı konusunda bilgi sahibi bir karakterdir ve sevgilisi Cordelia ile yaşadıkları günlüklerinde somut bir şekilde anlatılır. Johannes, karşısındakini hiçbir sorumluluk üstlenmeden kendisine nasıl çekeceğini bilir. Karşındaki insanın sahip olduğu her şeyi ona feda edeceğini bilmektedir. Fakat durum bu aşamaya geldiğinde baştan çıkarıcı bir eylemde bulunmadan ortadan kaybolur. Baştan çıkarıcı ardında iz bırakmamak konusunda ustadır. Karşısında konumlanan kişiler onun tahrik düzeyini arttıran bir araçlardır. Günümüz insanının *meta-estetiksel*³⁶ varoluş süreci ise Johannes karakteri ile büyük benzerlik taşımaktadır. İkili ilişkilerde kurulan sevgi bağları yerini Johannes'in hedeflediği düşünsel hazzı elde edebilmek için avını (bir diğerini) kendisine bir hedef halinde belirlemesi ve onu türlü oyunlarla (manipülasyonlarla) kendisine çekmesi ile benzerlik göstermektedir. Kişiler bireyselliklerini kendi merkezler-

²⁷ Frank Magill, *Egzistansiyalist Felsefenin Beş Klasiği*, Çev. Vahap Mutal, Hareket Yayınları, İstanbul, 1971, 40-41.

²⁸ Örneğin, TÜİK'in 2022 yılı verilerine göre, boşanmaların nedenleri arasında ilk sırada %32 ile "sorumsuz ve ilgisiz davranma", ikinci sırada %14 ile "aldatma" bulunmaktadır. (TÜİK, <https://www.tuik.gov.tr/>, 2022).

²⁹ Helen Politis, *Kierkegaard Sözlüğü*, Çev. Eylem Doğan, Say Yayınları, İstanbul, 2012, 21.

³⁰ "Haz nesnesi" kavramı, psikolojide "*narcissistic supply* (*narsistik tedarik*)" olarak bilinen bir kavramdan türetilmiştir. Bu kavram, kişinin kendini iyi hissetmesine veya benlik saygısını arttırmasına yardımcı olan dış kaynaklara (insanlar, nesnelere, aktiviteler vb.) atıfta bulunur. Bu kavramın kaynağı, Sigmund Freud tarafından geliştirilen "narsist libido" kavramına dayanmaktadır. (Heinz Kohut, *The Analysis of the Self*, International Universities Press, New York, 1971).

³¹ Çetin Türkyılmaz, *Bunalım Çağı: Kierkegaard, Marx, Nietzsche*.

³² "Metainan" terimi, ilk olarak *Philosopher's Magazine*'in 2006 yılındaki bir sayısında Simon Critchley tarafından kullanılmıştır. Terim, teknolojinin ilerlemesiyle birlikte insanın doğasının ötesine geçme, kendi özünü yeniden şekillendirme ve yeni bir varlık biçimine dönüşme fikrini ifade etmektedir. Bu, insanın teknoloji kullanarak sınırlarını aşma ve dönüştürme potansiyeline atıfta bulunan bir kavramdır (Simon Critchley, *Infinitely Demanding: Ethics of Commitment, Politics of Resistance*, Verso, London, 2006).

³³ Søren Kierkegaard, *Müzikal Erotik Ya Da Dolaylı Erotik Evreler*, Çev. Merve Elma, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2015.

³⁴ Emil Michel Cioran, *Burukluk*, çev. Haldun Bayrı, (İstanbul: Metis Yayınları, 2021), 68.

³⁵ Søren Kierkegaard, *Baştan Çıkarıcının Günlüğü*, çev. Süha Sertabiboğlu, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2010), 8.

³⁶ "Meta estetik" terimi, estetik felsefe ve estetik teoride sıklıkla kullanılan bir terimdir. Bu kavram, bir sanat eserinin özelliklerinin ötesinde, sanatın kendisini, sanatın anlamını veya sanatın yarattığı deneyimi incelemeyi ifade eder. Örneğin, Berys Gaut, *A Philosophy of Cinematic Art* adlı kitabında, "meta estetik" terimini, "bir estetik nesne veya sanat eserinin özelliklerinin ötesinde, estetiği veya sanatı felsefi veya kavramsal olarak incelemek" olarak tanımlar.

ine hizalarken nesne konumuna düşmemek için bir diğerini hazların boyunduruğu altında düşünsel olarak nesneleştirme eğilimi göstermektedir. Johannes'e göre:

... estetik gökkubesi altında her şey ıslı ıslı, hoş ve geçicidir; etik sahneye girdiğinde ise her şey sert, köşeli ve bitmez tükenmez bir sıkıcılıktır. Yine de yüzleşme evlilik tarzında bir etik gerçekliğe sahip değildir; onun gerçekliği *consensu gentium (genel uyulşım)* dur.³⁷

O yalnızca elde edebilmenin büyüüne kapılan bir karakterdir. Kendi gücünü devinen bir şekilde kurbanlar seçerek kendisine kanıtlamayı sever. Bu noktada sevgi gibi gözükken esas şey sevgisizliğin üzeri örtülmek üzere tasarlanmış hazlardır. Johannes karakteri bunu şu şekilde betimler:

Ben, aşkın doğası ve anlamını kavramış, aşka inanan, onun her şeyini bilen bir estetikçi, bir erotiğim. Bir aşk ilişkisinin en fazla altı ay sürmesi gerektiği ve her ilişkinin nihai zevk tadılır tadılmaz sona ereceği kişisel düşüncemi tamamen kendime saklarım. Bütün bunları biliyorum. Ayrıca yaşanabilecek en büyük zevk biçiminin, sevmek, dünyada her şeyden fazla sevmek olduğunu da biliyorum. Bir kıza şırsel yaklaşmak, sanattır; onun kendisini şırselleştirilmesini sağlamak ise başyapıttır. Ama ikincisini yapmak, birincisini başarmaya bağlıdır.³⁸

İkili ilişkilerde, bu düşünsel varoluş şekli metalaşma ile birlikte Johannes gibi karakterlerin ortaya çıkışını belirgin bir şekilde göstermektedir. Sanal cennet olarak yaşamımıza sızan meta-insan olma hali, günümüz dünyasındaki insanlığın tüm kavramlarla iletişimi ve oluşum halini değiştirebilecek güçtedir. Haz peşinde koşma ve sorumluluktan kaçma halinin, aynı zamanda insanın düşünen bir varlık olduğu gerçeğine de elbette gölge düşürdüğü açıktır. İnsan, düşüncesiyle var olabilirken hazların gözüne çektiği perde, onu düşünmeyi sadece *haz almak* noktasında tutmaya odaklanmaya zorlayabilir. Dolayısıyla, bu oluşum sürecinde düşünememe veya yalnızca haz alma odaklı olmak sonucu insanoğlunun robotlaşması içine düşülmesi kuvvetle muhtemel bir tuzaktır. "Bir robot ne kadar otonom ise o kadar vicdan ve merhametten yoksun olup o kadar acımasız bir savaş makinesi haline gelebilir. Otonom sistemler, savaş alanının eski insani davranışlarından yoksun olarak kendilerini canlı varlıkları öldürüyormuş gibi hissetmezler."³⁹ Dolayısıyla insanın içinde bulunduğu ve varoluşunun izini sürdüğü *metaverse* sanal dünyasında hazzla odaklanırken robotlaşma riskini de beraberinde getirmektedir.

1.2. Etik Varoluşun *Metaverse*'deki Yansıması: Sanal Dünya Paradoksu

Kierkegaard'ın etik varoluş kavramına bakıldığında, estetik varoluşla önemli ayrımlar göze çarpmaktadır. Etik varoluşta birey, estetik varoluşta olduğu gibi haz peşinde koşmamaktadır. Etik varoluş, bireye daha nesnel bir perspektif sunarak seçimler yapabilme özgürlüğü tanımaktadır. Bu varoluş biçiminde birey, kendisinin farkındadır. Bu farkındalık ile birey, toplumsal ödevlere uyum sağlayarak şeffaf bir duruş sergilemektedir. Dolayısıyla etik, iyiliği temsil etmektedir ve bu durum, kendini gizleme gerekliliği olmadan açığa çıkmaktadır. Bu bağlamda "önemli olan bireyin kişisel çıkarları değil toplumsal ödevleridir" ilkesi öne çıkmaktadır. Bireyin toplumsal ödevlere uyum sağlaması, etiğin evrensel niteliği ile sıkı bir ilişki içerisindedir. Aynı zamanda, bireyin şeffaf olması, özgürce sorumluluk alabilmesi ve seçimler yapabilmesi onu estetik varoluştan ayıran en önemli özelliklerden biridir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Kierkegaard, etik varoluştaki bireyi estetik varoluştaki bireyden daha önde konumlandırmaktadır. Çünkü etik varoluştaki birey, kendini seçme cesareti göstermektedir ve varoluşunun farkındadır. Dolayısıyla yaşamı genel perspektiften ele alarak anlamlı değil, sürdürülebilir bir yaşam sürmektedir. Etik varoluşta olan birey, estetik varoluştan tamamen kopmak zorunda değildir. Birey, aynı zamanda estetik varoluşunu da sürdürebilir. Fakat böyle bir durumda estetik varoluştaki hazlara köle değil hazlarını yönetme gücünü elinde tutan bir konumda olacaktır. Bunun yanı sıra bireyin toplumsal ödevlere uyum sağlayarak şeffaf bir yaşam sürmesi, bu dinamiklerin sanal dünya olan *metaverse*'e yansıtıldığında belirsizliklerle karşılaşma olasılığını artırmaktadır. Çünkü toplumsal ödevler ve kökleşmiş etik değerler, henüz zemini belirlenmemiş ve yönlendiricileri tanımlanmamış bir dijital platform ile etkileşime geçmektedir. Bu etkileşimin ve seçimlerin kişiyi ne doğrultuda yönlendireceği ucu açık bir alan olarak belirsizliğini hala sürdürmektedir.

1.3. Dinî Varoluşun *Metaverse*'deki Yansıması: Maneviyatın Geleceği

Dinî varoluş evresinde birey diğer varoluş evrelerinden farklı olarak doğrudan Tanrı ile ilişki kurmaktadır. Tanrı ile kurduğu ilişkide birey O'na layık bir kul olma isteğindedir. Dolayısıyla bu evrede birey Tanrı'ya olan imanını sergilemek için yaşar. Kierkegaard'a göre birey bu evreye ancak bir sıçrama ile ulaşabilmektedir. Bu sıçrama ise öznel bir acı ve toplumsallığın bileşiminden doğmaktadır. Bireyin amacı Tanrı'ya erişmektir.⁴⁰ Dolayısıyla birey kendisini seçme durumundan sıyrılarak Tanrı'ya teslimiyet noktasına taşınır. Kierkegaard'a göre, etik varoluş evresindeki insan

³⁷ Sören Kierkegaard, *Kişiliğin Gelişiminde Etik-Estetik Dengesi*, Çev. İbrahim Kapaklıkaya, Araf Yayınları, İstanbul, 2013, 80.

³⁸ Sören Kierkegaard, *Kişiliğin Gelişiminde Etik-Estetik Dengesi*, 81.

³⁹ Ahmet Dağ, *İnsansız Dünya: Transhümanizm*, Ketebe Yayınevi, İstanbul, 2020, 141.

⁴⁰ Manav ve Gürdal, 2013, 93.

din, iman ve Tanrı ile sosyal olarak ilişkilidir ancak dinî varoluş evresine ulaşmak etik kuralların daha yüksek bir varlık ve amaç uğruna bir kenara bırakılmasını zorunlu kılar. Bu durumda birey anlık hazları ve toplumsal ödevleri arka plana iterek merkezine Tanrı'ya erişmeyi konumlandırmaktadır. Tanrı'yı merkeze alan birey, estetik ve etik varoluşsal isteklerinden vazgeçmeye çalışırken toplumdaki ve insanlardan uzaklaşmaya çalışmaktadır. Fakat kopması zor olan alışkanlıklar ile inancın ortasında kalan kişi için içsel bir çatışma, kaçınılmaz hale gelmektedir. Kierkegaard ise bu aşamayı İbrahim örneği ile açıklamaktadır. Kierkegaard'ın İbrahim örneğine göre, onun Tanrı'ya adanmışlığı dinî felsefesinin merkezinde yer almaktadır. İbrahim'in Tanrı'ya olan aşkı ve bağlılığı, evrensel etik kurallarının ve normlarının ötesindedir. İbrahim, Tanrı'nın buyruğunu yerine getirme konusundaki içsel zorunluluğunu etik değerlerin üzerinde tutmaktadır. Dolayısıyla bu durum Kierkegaard'ın "tek bir Tanrı" inancını ve inançla yönlendirilen bir varoluşu vurgulayan dinî varoluşun temel taşıdır. Kierkegaard'a göre İbrahim, inancını evrensel etik kuralların sınırlarını aşarak yaşayan bir örnek olarak kabul edilmektedir. İbrahim'in imanı, insanın Tanrı'yla olan ilişkisini ve inancını özgün bir şekilde ifade etmesinin bir örneğidir.⁴¹ Kierkegaard'a göre İbrahim'i iman şövalyesi yapan şey oğlunu Tanrı'ya kurban etmesidir. Etik varoluş açısından değerlendirildiğinde İbrahim oğlunu seven bir babadır. Ancak inancını evrensel etik değerlerin önüne koyduğunda Tanrı'ya adanmışlığı ağır basarak onu iman şövalyesi yapmaktadır. Dolayısıyla Kierkegaard'ın dinî varoluş evresinde vurguladığı İbrahim hikayesi, etik değerlerin ötesinde bir amacın peşinde koşmanın insan varoluşunda nasıl bir yer edindiğini göstermektedir. İbrahim'in Tanrı'ya olan bağlılığı, etik kuralları bir kenara koyma cesaretini ve isteğini simgelemektedir. Bu hikâye, insanın özgün inancını ve tanrısal ilişkisini daha derinden anlamaya yönelik bir örnek sunmaktadır.⁴² Bu örneğin metaverse'e yansması ise kişilerin kendi avatarlarını oluşturarak yönetimi eline aldıklarını düşünmeleri şeklinde tezahür eder. Dinî varoluş evresinde birey Tanrı ile derinleşerek toplumdaki ve hazlardan uzaklaşmayı amaçlarken metaverse kendi evrenini yaratma noktasında ona bu olanağı tanımaktadır. Fakat bu durum sanal bir derinleşme olduğundan, kişi hazlarından uzaklaştığını düşünürken kendisini sanal hazların kölesi olmuş sahte bir tanrı olarak bulabilir. Bu duruma en güzel örnek ise şeytan Mefisto karakteri ile tasvir edilen, sanal cennetin dinî varoluş ile değil estetik varoluş ile kurduğu tuzaklardır.

2. Transhümanizm Bağlamında Şeytan Mefisto ve Sanal Cennetin Sahte Tanrısı Yaratıcı İnsan

İnsan, kendi içinde devamlı bir halde devinim gösteren bir canlıdır. Ancak Kierkegaard'ın estetik varoluş aşamasında bahsettiği üzere, kişinin haz tuzaklarına düşmesi durumunda içindeki potansiyeli kaybetme riski bulunmaktadır. Dolayısıyla bu durumda, "sahte bir tanrı olma"⁴³ yanılışına kapılması dahi söz konusu olabilmektedir. "Metaverse"ün kurgusal ve algısal nitelikleri, bir anlamda, antropomorfik özelliklerle donatılan üç boyutlu avatarlar eliyle güçlendirilmiş ve zaman ve mekândan bağımsız olarak hareket etme olanağıyla tasarlanan robotik/mechanik insanın transhümanist⁴⁴ anlayışta tanrısal niteliklere büründürülmesi anlamına gelmektedir. Bununla birlikte bu anlamda insanın, antropomorfik tarzda donatılan avatar figürlerinde dikkat çeken bir unsur olarak "insan kendi kendine yeter" veya "insan her şeyin ölçüsüdür" mottosuyla ifade edilebilecek bir düşünce alanına çekilmesi söz konusudur.⁴⁵ Dolayısıyla doğadan yola çıkarak varoluşunun izine düşen insan, hümanizm ile doğaya karşı kendisini konumlandırırken, transhümanizm ile doğası değiştirilerek özünden koparılması beklenmektedir. Teknoloji araçları kullanılarak hümanizm, radikal bir biçimde değişime uğramış ve transhümanizm sürecine evrilmiştir. Transhümanizm, insan doğasını değiştirme amacını taşıyan ve insanı doğadan ve Tanrı'dan koparma hedefine sahip bir akımı temsil etmektedir.⁴⁶ Örnek vermek gerekirse; insanın sahte tanrı olma yanılışına düşme süreci Kierkegaard'ın estetik evrede değindiği entelektüel olanı temsil eden Faust'a benzetilebilir. Don Juan, başkalarını fiziksel cazibesıyla etkileyebilen bir figürken, Faust ise ustalıklı kelimeleri kullanabilen ve insanları sözleriyle büyüleyen bir yalancıdır.⁴⁷ Faust, kendini söz aracılığıyla dışa vurur; tenselliğin aksine kuşkuyu amaç edinir. Yaşamı düşünsel bir hakikatin peşinden gitmekle geçer, ancak bunu yaparken de ruhunu şeytana teslim eder.⁴⁸ Faust'un şeytanın tuzacağına düşmesi ise şu şekilde özetlenebilir: Yaşamın anlamını

⁴¹ Hannay, 2013, 212.

⁴² Kierkegaard, 2005, 179.

⁴³ "Sahte tanrı" kavramı, insanın kendisine veya başka bir şeye tapma eğilimi ile ilgilidir ve insanın gerçek potansiyelini keşfetmek yerine sahte bir hayat yaşamasına neden olabilir (Søren Kierkegaard, *The concept of anxiety*, Çev. Walter Lowrie, Princeton University Press, New Jersey, 1987, 15). "Kierkegaard, şöyle bir örnek verir: Bir Hıristiyan, hakiki Tanrı kavramına sahip olarak Tanrı'nın evine girip ibadet ediyor gibi görünse de, bu eylemi içtenlikle yapmıyorsa ve aynı zamanda putperest biri, ebediyet tutkusunu taşıyarak bir puta ibadet ediyorsa, nerede daha fazla gerçeklik bulunur? Bir kişi, bir puta tapıyor gibi görünse de, aslında içsel bir tutkuyla hakiki Tanrı'ya ibadet ediyorsa, bu kişi zihinsel olarak sahte bir Tanrı kavramına sahip olmaz ve böylece gerçekten Tanrı'ya ibadet etmektedir." (Howard V. Hong, & Edna H Hong, *Concluding Unscientific Postscripts to Philosophical Fragments, Vol. I-II*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1992).

⁴⁴ Transhümanizm, aklı kullanarak, özellikle insan zekasını, fiziksel ve psikolojik yetenekleri artırarak ve yaşlılığı yok eden teknolojiyi kullanarak insanın durumunu geliştiren, temel olarak imkân ve arzuyu olumlu bulan entelektüel ve kültürel hareket olarak tanımlanmıştır (Dağ, 174)

⁴⁵ Muhammed Yamaç, *Metaverse'te Dinî ve Toplumsal Tezahürler*, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi 23/1, 29-57, 2023

⁴⁶ Dağ, *İnsansız Dünya: Transhümanizm*, 17.

⁴⁷ Kierkegaard, *Müzikal Erotik Ya Da Dolayımız Erotik Evreler*, 73.

⁴⁸ Kierkegaard, *Müzikal Erotik Ya Da Dolayımız Erotik Evreler*, 74.

arayan inançları ve kendisi hakkında kuşkulara kapılan bir bilim insanı, hukuk, felsefe, tıp ve ilahiyat gibi alanlarla ilgilenir. Yeni almış olduğu doktora derecesine rağmen yeni hayattan ve beşerî hazlardan ümidini kesmiştir. Şeytanla bir pazarlık yaparak ruhunu ona satacağına dair bir söz verir. Bunun karşılığında şeytan, bir pazarlık yaparak ona gençliğini geri verecek ve huzur ve manevi sükununu yeniden sağlayacaktır. Faust, kendini yeniden bulursa ruhunu geri alacağına dair bir söz verir.⁴⁹

Oyunun başkahramanı Faust, felsefeyi, tıbbi, doğa bilimlerini, teolojii araştırmış, gençlik ve olgunluk çağını yeryüzünün sırlarını çözmek için tüketmiştir. Faust, bir bilim insanı olarak hayatının amaçlarına ulaşamadığını ve hayatını dolu bir şekilde yaşamayı beceremediğini anlar. Bu memnuniyetsizlik ve huzursuzluktan kendini kurtarmayı başarır, ruhunu şeytana satacağına söz verir. Bunu duyan şeytan Mefisto hemen ona gözükür ve bir pazarlık yaparlar. Şeytan onu tekrar hayata bağlayabilirse Faust, ruhunu şeytana satacaktır. Şeytan, Faust'u gençleştirerek dünyayı gezdirmeye götürür. Gretchen olarak adlandırılan genç Margaret ile olan aşkı için Faust'a yardım eder. Faust'un bu arayışı şeytani (Mefisto'yu) rahatsız etmektedir. Çünkü pek çok insanı felaketlerle yok etmesine, pek çok insanı dünyasal hazlarla uçuruma düşürmesine karşın, yeryüzündeki Faust adındaki doktor, akıl ve bilgi ile kendisine direnmektedir. Tanrı'dan Faust'u doğru yoldan çıkarmak için izin isteyen Mefisto, onun bilgi hastalığından kalbini kurtaracak, yaşatacağı en güzel hazlar karşısında Faust 'Dur ey zaman, ne güzelsin!' diyecek olursa iddiayı Mefisto kazanmış olacaktır. Mefisto, Faust'u gençleştirir ve ona aşk duygusunu tattırır. Bu noktada Mefisto'nun Faust'u ihtiyaçlarından yakalaması aynı şekilde transhümanizmin insanı ihtiyaçlarından yakalaması ile benzerlik göstermektedir. Transhümanizm, insanı temel ihtiyaçlara ve zaruretlere göre şekillendirme çabasının ötesinde, hayallerinin ve düşlerinin peşinden giderek, insan potansiyelini geliştirerek geleceğe doğru bir insan-üstü aşamaya doğru yönlendirmektedir.⁵⁰ Mefisto ise Faust'u düşsel özelemlerinden yakalamıştır. Faust, bu duyguyu sadece Gretchen adlı genç bir kızdan çok ötede Helene idealine kadar hissedecek, ama her şeye karşın Mefisto'ya beklediği cevabı vermemekte diretecektir.⁵¹ İşte yeni dönem ile gündün güne hayatımızın her alanının derinliklerine sızan *metainisan* olma halini Faust temsil ederken insanı kandıran sanal cennet ise Mefisto olarak değerlendirilebilir. Bu noktadan hareketle, ölümsüzlük ve kusursuzluk vaadi, Adem'e verilen şeytani bir vaadin yansımasıdır ve cenneti yeryüzüne getirme çabasının sonucunu temsil etmektedir.⁵² *Transhümanizm* ile amaçlanan temel gaye ise insanın yeryüzünde cenneti yaşamasıdır.

Kierkegaard'ın estetik varoluş alanında bahsettiği son karakter şeytanlığı temsil eden Mefisto'dur. *Kayı* adlı eserinde bahsettiği Mefisto, anda yaşayan, kendini söz ile değil mimiksel olarak açığa vuran ve daimî bir yaşamı bulunmayan bir şeytandır. Kierkegaard, genel olarak bu şeytanlığın an içinde kalarak istikrarsız ya da sürekli olmayan bir yaşam sürdüğünü belirtir. Bu niteliklere sahip olan şeytanlık, özgür olmayışın ifadesidir. Şeytani karakter Mefisto, hiçbir sorumluluk almadan yaşayarak ve sadece iyi olana ilişkin kaygı duyarak özgürlüğünü daima erteler. Faust'a benzettiğimiz insanlık, hazları tarafından ele geçirildiğinden sorumluluk sahibi de olamaz. Çünkü gerçekten ne yaptığının farkında değildir. Çünkü Mefisto tarafından gözlerine perde çekilmiştir. Dolayısıyla yalnızca hazlarının peşinden gitmeye odaklanan *metainisanın* tek çıkış yolu sorumluluk alma bilinci kazanmasıdır, çünkü insanı insan yapan biyolojik yapısı değil, bilinçli yaptığı tercihlerdir.⁵³ Sahte ile gerçeği ayırt etme konusunda yetersiz kalan insan, dijital cennet vaatleriyle kandırılırken, bilinçli seçim yaparsa ve kâinatın sırrının aslında kendisinde gizli olduğunu hatırlarsa, Mefisto benzetmesini yaptığımız *metaverse* tuzağına düşmekten kendisini koruyabilecektir. Bu sanal evreni sunan kişilerin amaçlarını sorgulamak ve bu evrendeki gerçek rollerini düşünmek, kişilerde zihinsel bir uyanışa doğru ilk adım olabilir. Hazzın gözlerine çektiği perde gerçeği keşfetmesini engellese de eleştirel düşünceyle öz farkındalık kazanabilirse gözlerindeki perdeyi biraz olsun aralayabilir.

Sonuç

İnsan doğduğu andan kendini yabancı bir dünyanın içinde bulmaktadır. Dolayısıyla yeryüzüne neden geldiğini bilmediği, anlamlandıramadığı ve merakla varoluşunun anlamını sorguladığı bir arayış evresi onu beklemektedir. Bu noktadan hareketle Kierkegaard, insanın varoluşunun anlamını ancak belirli bir çaba göstererek bulabileceğini, bunun için öncelikle birey kavramını merkeze yerleştirmesi ve belirli evrelerden geçmesi gerektiğini belirtmiştir (varoluşun üç aşaması). Fakat insan, dünyevi hayata biyolojik bir bedenle adım attığı anda, kendini yabancı bir dünyada bulmakta ve varlığına dair anlam arayışı giderek daha zorlu hale gelmektedir. İnsanın kendisini bulabilmesi için kendi ihtiyaçlarını karşılaması ve kendisiyle mücadele etmesi gerekmektedir. Ancak, insanın varoluşunu anlamlandırma yolunda sanal tuzaklar, sanal dünya ile vaadedilen yanılsamalı cennet, sahte tanrıçılık rolü gibi unsurların varlığı da onun varoluşunu

⁴⁹ Johann Wolfgang Goethe, *Faust*, çev. Celal Öner, Oda Yayınları, İstanbul, 2001.

⁵⁰ Ahmet Dağ, *İnsansız Dünya: Transhümanizm*, 74.

⁵¹ Johann Wolfgang Goethe, *Faust*.

⁵² Ahmet Dağ, *İnsansız Dünya: Transhümanizm*, 203.

⁵³ Bahar Eriş, *Korkmasaydın ne yapardın?* Alfa Yayınları, İstanbul, 2019.

anlamlandırma sürecinde engel teşkil etmektedir. Çünkü yeni varoluşsal düzende, insanlar teknolojik araçlarla sanal dünyanın bir parçası haline gelmektedir. Öte yandan, yaşadığımız dünyadaki varoluşsal sürecin, *metaverse*'e geçişle birlikte önemini kaybedeceği ve yalnızca fiziksel bir varoluşa dönüşeceği öngörülmektedir. Bu nedenle, insanların yakın gelecekte, avaturları üzerinden *metaverse*'de çok daha gelişmiş bir dünyada yaşamlarının, insanlığın yaşam biçimlerinde önemli değişikliklere yol açması beklenmektedir. Kişinin gerçek dünyada yaşarken, duygusal ve ruhsal anlamda benliği araması ve otomatik sistem tarafından sunulan dünya düzenini keşfetmesi zorlu bir süreçtir. Ancak, yeni *metaverse* düzeninde "benlik bilgisine" ulaşmanın daha da zor olacağı düşünülmektedir. Hümanizm ile doğaya bakarak kendisini şekillendiren insan, transhümanizm ile yeni bir varoluşun kapısında. Transhümanizm ise kişilerin istekleri ve hazları doğrultusunda insanüstü varlığa geçmeyi amaçlamaktadır.

Kierkegaard için birey kavramı kişinin hayatında merkez noktada olmalıdır. Fakat günümüzde bireyselliğe baktığımızda kişilerin bu kavramı bencilleşme kavramı ile karıştırdığına şahit olmaktayız. Kierkegaard'a göre birey ancak mücadele ederek nesneleşmeden, belirli varoluş aşamalarından geçerek, kendi varoluş anlamına ve hakikatine uyanabilir. Fakat günümüzde yanlış anlaşılan bu bireyselleşme, hazzın köleliği ve metalaşma olarak açığa çıkmaktadır. Estetik varoluşta işlediğimiz Kierkegaard'ın bahsettiği Don Juan, Johannes, Goethe'nin Faust adlı eserinde Faust ile Mefisto'nun yaptığı anlaşma günümüz insanının kendisi olma yolunda ilerlerken düştüğü tuzaklara en güzel örneklerdir. Kişinin kendi hakikatini ve sonsuz mutluluğu ararken arzuları anlık biçimde tatmin edilse bile hep daha fazlasını nasıl istediğini ve asla sonu gelmeyen bir haz arayışı çukuruna nasıl düştüğünü gözler önüne sermektedir. *Metaverse*, Faust'u tuzacağına çeken Mefisto gibi ona sonsuz mutluluk sunarken, Faust'un zevk ve hazdan gözlerinin kör olması ve "Dur ey zaman, ne güzelsin!" diyerek hazlarına köle olması ve ruhunu şeytana satması gibidir. İnsan zaten kâinatın tüm sır ve gizemini içinde taşıyan bir varlıktır. *Metaverse*'ün ona sunduğu büyüdü dünyanın tuzaklarına düşmez ve sanal cennetin hazlarına köle olmamayı başarabilirse bunu keşfetme yolunda yavaş adımlarla da olsa ilerleyebilecektir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Çalışma Konsepti/Tasarım - H.S.; Veri Toplama- D.K.; Veri Analizi/Yorumlama- H.S., D.K.; Yazı Taslağı- D.K.; İçeriğin Eleştirel İncelemesi- H.S.; Son Onay ve Sorumluluk - H.S., D.K.; Süpervizyon- H.S.

Teşekkür: Makalemize değerli katkılarından dolayı Doç. Dr. Hüseyin Fırat Şenol hocamıza çok teşekkür ederiz.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir.

Peer Review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Conception/Design of Study- H.S.; Data Acquisition- D.K.; Data Analysis/Interpretation- H.S., D.K.; Drafting Manuscript- D.K.; Critical Revision of Manuscript- H.S.; Final Approval and Accountability- H.S., D.K.; Supervision- H.S.

Acknowledgments: We would like to thank Assoc. Prof. Dr. Hüseyin Fırat Şenol for his valuable contributions to our article.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

Yazarların ORCID ID'leri / ORCID IDs of the authors

Harun Serpil 0000-0002-6293-9385
Damla Karaca 0000-0002-0401-3832

KAYNAKLAR / REFERENCES

- Ağırman, Ensar, & Barakalı, Osman Can. *Finans ve finansal hizmetlerin geleceği: Metaverse*. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 9(2), 329- 346, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asead/issue/69756/1105440>, 2022.
- Cauly, Olivier. *Kierkegaard*. Çev. Işık Ergüden, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2006.
- Cioran, Emil Michel. *Burukluk*. Çev. Haldun Bayrı, İstanbul: Metis Yayınları, 2021.
- Critchley, Simonç. *Infinitely Demanding: Ethics of Commitment, Politics of Resistance*. London: Verso, 2006.
- Çetin, Erol. *Kierkegaard'a Göre Özne-Nesne İlişkisi*. Kayseri: Kimlik Yayınları, 2016.
- Dağ, Ahmet, *İnsansız Dünya: Transhümanizm*, İstanbul: Ketebe Yayınevi, 2020.

- Derman, Giray Saynur, *Perception Management in the Media*, International Journal of Social and Economic Sciences, E-ISSN: 2667-4904 11(1): 64-78, 2021.
- Del Val, Jaime, *What is Metahumanism*, <https://metabody.eu/metahumanism/>, 2022.
- Dupuy, Jean-Pierre, *On the Origins of Cognitive Science: The Mechanization of the Mind*, Boston: The MIT Press, 2009.
- Eriş, Bahar. *Korkmasaydın ne yapardın?*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2019.
- Gaut, Berys, *A philosophy of cinematic art*. UK: Cambridge University Press, 2010.
- Goethe, Johann Wolfgang. *Faust*. Çev. Celal Öner, İstanbul: Oda Yayınları, 2001.
- Hannay, Alastair. *Kierkegaard*. Çev. Nur Nirven, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2013.
- Hong, Howard V., & Hong Edna H. *Concluding Unscientific Postscripts to Philosophical Fragments. Vol. I-II*, New Jersey: Princeton University Press, 1992.
- İnan, Mert. "Metaverse Çocukları Bağımlı Yapabilir" *Milliyet*, 27 Aralık 2021, <https://www.milliyet.com.tr/gundem/metaverse-cocuklari-bagimli-yapabilir-6669067>.
- Kierkegaard, Søren. *Müzikal Erotik Ya Da Dolayumsuz Erotik Evreler*. Çev. Merve Elma, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2015.
- Kierkegaard, Søren. *Kişiliğin Gelişiminde Etik-Estetik Dengesi*. Çev. İbrahim Kapaklıkaya, İstanbul: Araf Yayınları, 2013.
- Kierkegaard, Søren. *Baştan Çıkarıcının Günlüğü*. Çev. Süha Sertabiboğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2010.
- Kierkegaard, Søren. *Kayı Kavramı*. Çev. Vefa Taşdelen, Ankara: Hece Yayınları, 2004.
- Kierkegaard, Søren. *Kahkaha Benden Yana*. Çev. Nedim Çatlı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000.
- Kierkegaard, Søren. *The concept of anxiety*. Çev. Walter Lowrie, New Jersey: Princeton University Press, 1987.
- Kierkegaard, Søren. *The sickness unto death*. New Jersey: Princeton University Press, 1983.
- Kierkegaard, Søren. *Stages On Life's Way*. Çev. Walter Lowrie, New Jersey: Princeton University Press, 1945.
- Kohut, Heinz. *The Analysis of the Self*. New York: International Universities Press, 1971.
- Magill, Frank. *Egzistansiyalist Felsefenin Beş Klasığı*. Çev. Vahap Mutal, İstanbul: Hareket Yayınları, 1971.
- Manav, Faruk & Gürdal, Gökhan. *Kierkegaard & Birey ve Varoluş Üzerine*. Bursa: Sentez Yayınları, 2013.
- Marx, Karl. *Das Kapital*. Ankara: Yason Yayınları, 2016.
- May, Rollo. *Varoluşun Keşfi*, Çev. Aysun Babacan, İstanbul: Okyanus Yayınları, 2012.
- Mészáros, Istvan. *Marx's theory of alienation*, UK: The Merlin Press Ltd, 2006.
- Özarlan, Melike Zeynep. *Kitleleri Harekete Geçirme Aracı Olarak Sosyal Algı Yönetimi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2014.
- Politis, Helen. *Kierkegaard Sözlüğü*. Çev. Eylem Doğan, İstanbul: Say Yayınları, 2012.
- Russell, Kevin. *Virtual Heaven*. <https://medium.com/predict/virtual-heaven-41768195e489>, 2016.
- Schneider, Kirk J. & Krug, Orah T. *Varoluşçu-Hümanistik Terapi*. Çev. Gonca Akkaya, İstanbul: Okyanus Yayınları, 2015.
- Solomon, C. Robert. *Akılcılıktan Varoluşçuluğa Varoluşçular ve 19. Yüzyıldaki Kökleri*. Çev. Reha Kuldaşlı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.
- Şeker, Onur. Marx'ın Erken Dönem Eserlerinde Yabancılaşma Kavramı: Tarihsel Bir Yaklaşım. *İzmir Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (2), 125-131, DOI:10.47899/ijss.20213202, 2021.
- Taşdelen, Demet Kurtoğlu. *Kendini Varedebilme Etiği*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2020.
- Taşdelen, Vefa. *Kierkegaard'ta Benlik ve Varoluş*. Ankara: Hece Yayınları, 2004.
- Timuçin, Afşar. *Düşünce Tarihi*, Cilt.3, İstanbul: Bulut Yayınları, 2001.
- Türkyılmaz, Çetin. *Bunalım Çağı: Kierkegaard, Marx, Nietzsche*, Ankara: Bibliotech Yayınları, 2016.
- Yamaç, Muhammed. Metaverse'te Dinî ve Toplumsal Tezahürler. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 23/1, 29-57, 2023.
- Yıldırım, Şeniz. *Søren Kierkegaard'da Özne Hakikat Kavramı*. Ankara: Hece Yayınları, 2020.
- Zangwill, Nick. *Aesthetic creation*. UK: Oxford University Press, 2007.

Atıf Biçimi / How cite this article

Serpil, Harun ve Karaca, Damla. "Kierkegaard'ın Varoluş Evreleri ve Metaverse: Dijital Dünyada "Homo Virtualis" in İncel Arayışı" *Felsefe Arkivi- Archives of Philosophy*, 59 (2023): 33-42. <https://doi.org/10.26650/arc.1251823>